

Globální terorismus jako nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti

Ještě na počátku 90. let nebyl terorismus považován za hrozbu, hovořilo se o něm spíše jako o riziku. Náhled na tento jev se začal měnit až ve druhé polovině minulého desetiletí – potom, co se šokovaná veřejnost na řadě míst světa musela vyrovnávat s důsledky jeho krutých akcí. A mezníkem zcela zásadního významu se staly teroristické útoky dne 11. 9. 2001. Od té doby se ze všech možných úhlů pohledu diskutuje o závažnosti a příčinách této naléhavé hrozby a také o možnostech, jak jí čelit.

Základní charakteristika terorismu

1. Odlišnosti mezi terorismem a klasickou válkou

Již v 70. letech 20. století byl terorismus vymezen jako nová forma války s odlišným složením hlavních aktérů. V případě klasické války jimi jsou státy či koalice, jejich armády a ve stále větší míře také jejich obyvatelstvo. Úlohu aktivního subjektu hraje především stát. V případě teroristických útoků se ale všechno zásadně mění. Stát je vystaven do role napadeného a vydíraného objektu. Pasivní roli vnucují teroristé i druhému aktérovi, tedy obyvatelstvu – manipulují s veřejným míněním a vyvolávají reakce odpovídající zájmům, cílům a představám třetího aktéra, kterým jsou právě oni.

V okamžiku úderu se tak stávají jediným aktivním subjektem. Teroristé útočí s cílem přilákat na sebe pozornost, vytvořit atmosféru strachu, destabilizovat stát, jeho věrohodnost a autoritu, nebo si vynutit změnu jeho zahraniční politiky.

Za referenční objekt své strategie vydávají zájmy určitých skupin obyvatelstva. Doposud se nejčastěji odvolávali na národnostní menšiny nebo na zájmy určitých vrstev obyvatelstva.

2. Rozdíly mezi terorismem a gerilou

Teroristé se svým postupem odlišují nejen od klasické války, nýbrž i od gerilových uskupení, která jsou definována jako jednotky pro úderné akce, sabotáže, zastrasování nebo likvidaci důležitých cílů. Ani gerilové jednotky nejsou pravidelnými jednotkami ve smyslu armád v případě klasických válek. Od teroristů se však odlišují dvěma základními charakteristikami. Především tím, že žijí mimo společnost, nejčastěji v těžko dostupném terénu, v hustých lesích a v horách. Většinou mají uniformy a jsou organizováni do jednotek podle vojenského vzoru – četa, rota, prapor, maximálně brigáda.

A za druhé, gerilové bojovníci neútočí na civilní cíle, ale především na ozbrojené síly – na jednotlivá kasárna či letecké nebo logistické základny, na sklady munice nebo pohonných hmot, někdy i na velitelská stanoviště nebo na komunikace, které jsou důležité z vojenského hlediska, na četnické stanice nebo policejní služebny. Touto cestou bojují proti nenáviděným vládám nebo proti okupantským režimům. Své akce velmi často koordinují s postupem svých zahraničních spojenců, kteří ve většině případů bývají také jejich sponzory.

Teroristé se tedy od gerilových jednotek odlišují dvěma základními rysy. Za prvé tím, že žijí volně ve společnosti, proti které chystají zákeřné údery. A za druhé tím, že „*slepě a bezohledně útočí na civilní obyvatelstvo*“ [1].

3. Hlavní rysy taktiky teroristických organizací

V případě klasické války není možné skrýt před ostatními státy přípravu na zahájení války. Její vypuknutí se očekává, překvapením bývá pouze záminka pro napadení jiného státu nebo doba jeho uskutečnění. Naproti tomu teroristické skupiny útočí bez předchozího vyhlášení války, jejich přípravy na útok či na úder probíhají velmi skrytě, za podmínek přísného utajení typického pro málo početné a uzavřené komunity spikleneckých organizací.

Je velmi těžké, ne-li nemožné, tyto přípravy postřehnout nebo dokonce překazit. Údery teroristů ve většině případů bývají nečekané. Zasažené státy a jejich veřejné mínění jsou zaskočeny, šokovány, ochromeny – někdy i do takové míry, že teroristé mohou usilovat o zlomení jejich vůle k odporu.

a) Nepřímá strategie – základní rys terorismu

Největší a nejvýraznější rozdíly mezi terorismem a klasickou válkou se odvíjejí od způsobů vedení ozbrojeného boje. Klasické války se vyznačují přímými, čelními souboji států proti státu nebo koalice proti koalici, které se mohou odehrávat na jedné nebo více frontách. I v takovýchto soubojích se usiluje o dosažení výhody plynoucí z překvapení, ale v zásadě se ví, kdo je nepřítel, jaké jsou jeho cíle a síly, jaké zbraně může použít, kde může udeřit. Není možné zcela obejít silné stránky protivníkovy sestavy. Válka je proto definována jako „přímé, somativní násilí mezi státními činiteli“ [2].

Naproti tomu teroristické skupiny uplatňují **nepřímou strategii**, zásadně se vyhýbají přímému, čelnímu souboji, napadají zákeřně a nečekaně. Dlouho se schovávají ve stínu, aby udeřily tehdy, kdy se to nejméně očekává, kdy se to nejvíce hodí právě jim a nejméně jejich oběti. Zasahují společnost v těch nejcitlivějších a nejzranitelnějších bodech. Tak dosahují něčeho, co je v klasické válce téměř nemožné – zcela obcházejí nejsilnější prvky obrany své oběti. Ve chvíli teroristického úderu jsou mimo hru i ty nejnákladnější a nejsložitější systémy – mezikontinentální rakety, letadlové lodi, tanky, velitelské a štábní systémy. Tím teroristé dostávají výslednost svých úderů na úroveň, která ani zdaleka neodpovídá klasickému pojetí poměru sil. Při velmi nízkých početních stavech a relativně nízkých nákladech dosahují velkých ničivých účinků s ohromnými psychologickými dopady.

b) Násilí a strach jako hlavní nástroje terorismu

Společným rysem klasické války a terorismu je ozbrojené násilí, bez kterého nemohou dosáhnout svých cílů. Teroristé nejsou jedinými, kdo se k násilí uchylují a stejně tak nemají monopol ani na krutosti – ty provázejí téměř každou válku vedenou ve smyslu přímé strategie. Teroristé však násilí uplatňují formou úderů bez vyhlášení války, útočí ze stínu a výlučně na civilní cíle. Násilí slouží především k oslabování nebo dokonce k rozbití států. Hlavními nástroji teroristů jsou vraždy, atentáty, braní rukojmí, únosy letadel a vydírání.

Dalším základním charakteristickým prvkem taktiky terorismu je šíření strachu, v jehož atmosféře lze předkládat požadavky a vynucovat si jejich splnění. Teroristé tak využívají nástrojů psychologické války, aby nálady, pocity a stanoviska veřejného mínění ovlivňovali

ve svůj vlastní prospěch. Teroristé se přitom nesnaží soustředěně působit na ozbrojené síly, zaměřují se především na vydírání státních činitelů a na zneužívání obyvatelstva jako rukojmí. Nechávací oběť v nejistotě, aby nevěděla, odkud útok přišel, a aby procházela těžkým rozhodováním, jak zareagovat. Atmosféru strachu umocnily i teroristické útoky z 11. 9. 2002 – dva týdny po jejich uskutečnění se 46 % Američanů obávalo, že právě jejich firma by se mohla stát dalším terčem teroristů.

c) Mezinárodní terorismus posledních tří desetiletí 20. století

Terorismus jako nepřímá strategie se počíná 70. lety 20. století začal rozvíjet i na mezinárodní či mezistátní úrovni. Jeden stát (činitel A) využil či spíše zneužil jiného státu či přímo teroristické organizace (činitel B) k tomu, aby zatlačil na stát C, který se odvolával na stát D. Jako konkrétní příklad můžeme uvést Sýrii (A), která si najala teroristy vyškolené v Alžírsku (činitel B), aby zavraždili velvyslance Francie (činitel C) v Bejrútu. Touto akcí chtěla Francii donutit, aby se vzdala svých ambicí v Libanonu (činitel E). Dalším příkladem je Írán (A), který sponzoroval šíitskou proiránskou organizaci Hizballáh (Boží strana) v jižním Libanonu (C). Ta zakázku na provedení atentátů (výbuchy náloží ve velkých obchodních domech a ve stanicích metra) zadala Tunisánům usazeným v Paříži a cílem této hry bylo vynutit si propuštění arménských teroristů uvězněných ve Francii (D).

4. Státy sponzorující terorismus

Nedílnou součástí přechodu terorismu z vnitrostátní na mezinárodní úroveň je působení nových aktérů, kteří dostali název „státy sponzorující terorismus“. Jejich sponzorská činnost má dvě hlavní podoby – financování teroristických skupin a poskytování základů, výzbroje a výstroje pro jejich výcvik. Na konci 20. století se vyhranil i druhý rozměr nepřímé teroristické strategie – vedle vyhýbání se přímému souboji to je najímání si organizací, aby na vytipovaný stát (v naprosté většině případů šlo o státy Západu) zaútočily buď na jeho území, nebo dokonce v jiném státě, kde je jeho přítomnost a vliv nežádoucí. Přitom se usilovalo jednak o co největší ztížení identifikace „objednavatele“ teroristického činu, jednak o vyhnutí se přímému ozbrojenému konfliktu s napadeným státem.

5. Definice mezinárodního terorismu

Mezinárodní terorismus konce 20. století se tak vyprofiloval jako „nepřímá strategie zaměřená na nátlak na země Západu, která ale nepodstupuje riziko války a snaží co nejvíce omezovat možnosti odhalení (autorů teroristických akcí, pozn. autor)“ [3]. Americká definice zdůrazňuje, že terorismus se vyznačuje plánováním násilných akcí politického zaměření, že využívá skupin na podstátní úrovni k tomu, aby útočily na cíle nevojenského charakteru. K tomu lze dodat následující: jestliže terorismus na národní úrovni využívá násilí k rozbíjení států, pak terorismus na mezinárodní úrovni využívá násilí k rozbíjení statu quo na regionální úrovni.

Globální terorismus, jeho činitelé a referenční objekty

1. Teroristé jako noví činitelé mezinárodních bezpečnostních vztahů

Po úderech dne 11. 9. 2001 se hovoří o zcela nové etapě terorismu. Např. F. Heisbourg používá výraz hyperterorismus [4], John Ikenbery používá pojem „moderní terorismus transnacionálního charakteru“, jiní hovoří o globálním terorismu. Na scénu totiž vstoupil terorismus v novém, globálním rozměru a vyznačuje se několika základními charakteristickými rysy.

Globální teroristé se jako noví činitelé mezinárodních bezpečnostních vztahů staví do role mstitelů bojujících proti utrpení, strádání a ponížení jedné pětiny všeho lidstva, která žije v mnoha státech dvou světadílů (Asie a Afriky), a která navíc má více či méně početné diaspory v Evropě a v Severní Americe. Jejich nejvyšší předáci vytvořili pod vedením Usámy bin Ládina síť, jež pokrývá čtyři kontinenty: Asii, Afriku, Evropu a Ameriku.

2. Referenční objekt globálního terorismu na počátku 21. století

Referenčním objektem globálního terorismu nejsou zájmy národnostní menšiny nebo okrajové skupiny uvnitř jednoho státu. Staly se jím především mnohamilionové masy vyznavačů islámu, jejichž podíl na celosvětové populaci neustále narůstá – z 18 % v 80. letech na předpokládaných 30 % v roce 2025 [5]. Globální charakter referenčního objektu usámovského terorismu se tak odvíjí od využívání či spíše od zneužívání dvou skutečností. Tou první je nesporné utrpení desetimilionů prostých lidí v islámských zemích, v jehož důsledku se v celé této oblasti hromadí pocity frustrace, deprivace a naprosté beznaděje.

Druhou skutečností je rozporuplnost politické situace v mnoha islámských zemích, zejména pak v Egyptě, v Saúdské Arábii a v Pákistánu, které svoji bezpečnost jednoznačně opírají o přímou angažovanost USA. Tamní režimy jsou politicky vyčerpané a morálně zdiskreditované. Jejich nejvyšší činitelé vládnou autokraticky, nemají východisko ze současných těžkostí, postrádají vizi dalšího rozvoje. Výstižně to hodnotí laureátka Nobelovy ceny míru za rok 2003, íránská bojovnice za lidská práva Širín Ebádiová, když říká, že „zkorumpované režimy ve všech muslimských zemích si islám berou jako záminku k ospravedlnění svého nelegitimního vládnutí“ [6]. A tyto režimy těží ze skutečnosti, že jsou strategickými spojenci USA v islámském světě.

A právě z nejproblémovějších zemí islámského světa se rekrutuje nejvíce členů stojících ve vedení bin Ládinovy organizace al-Kajda, kteří se profilují jako negace zkompromitovaných režimů. V protikladu ke strnulosti proamerických režimů volají do boje za zlepšení života těch, kteří se stali obětí globalizace. Způsob, jakým zneužívají situace svého referenčního objektu, proto dostal název *viktimologie* [7]. Tento způsob jednání může těžit především z té skutečnosti, že „ti, kteří jsou jak chudí, tak i vykořenění, mohou v terorismu spatřovat možnost pomsty i sebeocnění“ [8].

Extremistická ideologie typická pro al-Kajdu bude nadále moci těžit z toho, že získala značnou podporu, nadále bude moci zneužívat tento referenční objekt ke zneužívání problémů spojených s bídou a pocity dlouhodobé křivdy, které se v islámském světě dlouhodobě hromadily. Zjednodušeně řečeno, jeden bin Ládin může padnout, několik nových nastoupí místo něho, aby v jeho destruktivním díle pokračovali. To ostatně připouští i jeden z nejuznávanějších amerických odborníků Ronald Asmus, když píše, že „jména teroristických organizací a problémových států se mohou měnit, ale dlouhodobá hrozba se měnit nebude“ [9]. Z toho

vyvozuje nutnost hledat novou strategii, která se nebude omezovat jenom na vojenské úder, ale která se zaměří především na příčiny současných problémů.

3. Cíle globálního terorismu

Globální teroristé se už neomezují jenom na jeden stát nebo na jeho vnitřní politiku. Usilují o vysoký počet obětí, který svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale v celém regionu či dokonce v celém světě. Tím se globální terorismus zásadně odlišuje od doposud uplatňovaného terorismu na národní úrovni. Pokud úderí proti jednomu státu, pak se mu mstí nikoliv za jeho vnitřní, ale za jeho zahraniční politiku uplatňovanou v různých oblastech světa.

4. Nový způsob úderu

Únosem letadel a sebevraždními atentáty al-Kajda navázala na tradiční terorismus, novým však byla vzájemná kombinace těchto dvou dosud známých metod, a zejména pak masovost jak v počtu nasazených komand, tak především v počtu obětí. Snahou přinutit Američany k odchodu ze Saúdské Arábie, k přehodnocení jejich dosavadní jednostranné podpory Izraeli a ke změně jejich přístupu k palestinskému problému zase navázala na mezinárodní terorismus z 80. a 90. let minulého století. V roli činitele A zorganizovala z území státu B (Afghánistán) mimořádně kruté útoky na stát C (USA), aby si vynutila změnu jeho chování vůči činitelům C, D, E (Saúdská Arábie, Izrael, palestinská samospráva), případně i dalším (Pákistán, Egypt).

Stejně tak v prvních týdnech po 11. 9. měla zájem, aby nebyla identifikována jako iniciátor atentátů – to se změnilo až po zahájení odvetných úderů. Novým v postupu al-Kajdy bylo vyjádření zásadního nesouhlasu nejen s politikou jednoho státu, ale s celým současným mezinárodním uspořádáním.

Údery z 11. 9. 2001 potvrdily, že terorismus se stal jedinou možností jak zranit tak silnou a bohatou zemi, jakou jsou USA, proti kterým nemá přímý střet či souboj sebemenší nadějí na úspěch. Jeden z nejuznávanějších amerických odborníků na mezinárodní bezpečnostní vztahy, profesor S. Hoffmann, zdůrazňuje, že „chudě vyzbrojení jedinci vyzvali, překvapili a zranili dominantní světovou supervelmoc“ [10]. Organizace čítající několik stovek nanejvýš několik tisícovek členů dokázala krutě zasáhnout stát, který na svoji obranu vynakládá téměř 40 % celosvětových vojenských výdajů.

Ukázalo se, že současný hyperterorismus může stírat rozdíly mezi malými a velkými, mezi slabými a silnými. Stal se ideálním vyrovnávacím nástrojem, na který neplatí ani ty nejmodernější a nejsložitější zbraňové systémy.

5. Zneužití státu jako základny i jako rukojmí

Novým prvkem se na počátku 21. století stalo zneužití celého jednoho rozlehlého, a také odlehklého státu. Afghánistán se stal útočištěm a zároveň i základnou pro teroristickou síť globálních rozměrů. Al-Kajda svými penězi a zbraněmi pomohla Talibánu k tomu, aby ovládl celé území státu, včetně tras obrovských obchodů s omamnými látkami. Bin Ládín za to získal rozsáhlou základnu pro svoji válku proti Západu a díky tomu pak „svoji organizaci al-Kajda přeměnil v téměř virtuální stát“ [11].

Vyhodnocování hrozby globálního terorismu

Akce ze dne 11. 9. 2001 plně potvrdily správnost americké definice charakterizující terorismus jako **plánované násilné akce, které mají politické zaměření, a které podnikají činitelé na podstátní úrovni**.

Od té doby do současnosti však přetrvávají zásadní rozdíly v odpovědích na otázku, jaké bylo skutečné zaměření těchto útoků. Vyhranila se tři základní hodnocení současného terorismu.

1. Hodnocení 11. 9. 2001 jako projevu nenávisti vůči hodnotám západní civilizace a jejímu hlavnímu symbolu

Toto hodnocení se projevilo nejen na podzim 2001, ale i v projevu prezidenta Bushe ve Spolkovém sněmu. Bush zopakoval, že hlavní pohnutkou teroristů byla nenávist vůči takovým základním hodnotám, kterými jsou demokracie, snášenlivost, svoboda vyjadřování a náboženství, a spolu s tím i nenávist k ženám, křesťanům a židům. Tím ale znovu zavadil o strunu citlivosti Evropanů na mesiášský komplex amerických politiků, spočívající v přesvědčení, že právě USA jsou v dodržování výše uváděných hodnot nejdále, a proto se také staly terčem nenávisti a zákeřných útoků. Většina západoevropských politiků však takovéto černobílé, manichejistické vidění současného světa odmítá.

2. Hodnocení 11. 9. 2001 jako odvety za politiku USA

Některé z prvních komentářů otevřeně napsaly, že cílem útoků bylo „uškodit Spojeným státům a nikomu jinému. Byly odvetou za konkrétní věci učiněné Spojenými státy a za konkrétní, po léta uplatňovanou americkou politiku [12], ... „útoky směřovaly nikoli na Západ a demokracii, ale na Spojené státy a jejich příčinou byly specifické a propletené důvody, jejichž kořeny jsou v Perském zálivu“ [13].

Uznávaná kanadská analytička Naomi Klein [14] došla k závěru, že jde o zpožděnou „vedlejší škodu“ studené války (jedna supervelmoc vsadila na Talibán a na jeho džihád ve svém boji proti druhé supervelmoci), dále o vedlejší škodu války o Perský záliv (na posvátné islámské půdě zůstala americká vojska), a také o vedlejší účinek několika ozbrojených konfliktů z poslední doby (připomíná zejména nárůst dětské úmrtnosti v Iráku v důsledku amerického embarga, bombardování farmaceutické továrny v Súdánu a palestínsko-izraelský ozbrojený konflikt).

Řada evropských politiků se i dnes přiklání k názoru, že je třeba vzít v úvahu také odpor, který politika Západu, zejména USA, vyvolávala ve třetím, a především pak v arabském světě po celé období po skončení studené války.

Francouzský prezident Jacques Chirac využil Bushovy návštěvy v roce 2002, aby ho ujistil o pevném spojeneckém poutu mezi Francií a USA [15]. Zároveň se však vyslovil pro zcela jiný postup – řekl, že hlavními nepřáteli Západu jsou také bída, útlak a přetrvávající ozbrojené konflikty, jež vytvářejí podhoubí pro nenávist a války. V jasné narážce na 15% nárůst vojenského rozpočtu USA francouzský prezident připomněl, že zbraněmi v boji proti terorismu by měly být také ekonomický pokrok a mezinárodní solidarita, zlepšování zdravotní péče a vzdělávacích systémů, dodržování mezinárodního práva a dialogu.

3. Hodnocení 11. 9. 2001 jako útoku proti stávajícímu uspořádání mezinárodních bezpečnostních vztahů na globální úrovni

Jestliže mezinárodní terorismus přešel od používání násilí k rozbíjení států na úrovni rozbíjení statu quo na mezinárodní úrovni, pak globální teroristé usilují o zásadní změny globálního systému mezinárodních bezpečnostních vztahů. Jako symbol tohoto systému si zvolili USA, na které připadají 4 % světového obyvatelstva, ale 40 % celosvětových výdajů na zbrojení, 45 % všech zbrojních kontraktů, ale zároveň s tím jen 1,40 USD na hlavu na pomoc uprchlíkům ve srovnání s Norskem 12,50 USD, či Dánskem 9,36 % USD na hlavu [16]. Útoky byly zaměřeny proti státu, který již přes 50 let zaujímá ústřední místo a hraje hlavní roli v systému aliancí, jejichž základem je teze demokratického míru – otevřené demokratické státy nemají sklony k tomu, aby ve svých vzájemných vztazích zneužívaly ozbrojené síly k nátlaku nebo donucování. Globální terorismus se po úderech dne 11. 9. 2001 stal vážnou hrozbou „celému systému aliancí a mnohostranných institucí, které jsou jádrem dnešního světového uspořádání“ [17].

4. Dílčí shrnutí

Hodnocení motivů a možných dopadů teroristických útoků ze dne 11. 9. 2001 má nesmírně důležitý praktický dopad. Je intersubjektivním procesem vyhodnocování nejvážnější bezpečnostní hrozby globálního charakteru na počátku 21. století. Hlavní roli v tomto procesu hrají nejvyšší političtí a vojenští činitelé USA, kteří mohou volit mezi dvěma základními možnostmi: unilateralismus nebo multilateralismus.

Pro první možnost hovoří to, že USA se dnes cítí „náležitě velké, silné a odlehlé, aby podnikaly samostatné akce“, ale zároveň s tím varuje: v důsledku transnacionálního charakteru současného terorismu je čistě národní strategie neúčinná, a tak USA budou nuceny oživit liberální přístup a postupně pochopit, že „řešením není rozmísťování vojsk, ale naopak důraz na posílení práva“ [18].

Naproti tomu při multilaterálním přístupu by USA při vyhodnocování hrozby globálního terorismu měly těsně spolupracovat se všemi svými spojenci. Tento přístup navíc vytváří příznivé předpoklady pro zapojení Ruska do západního systému bezpečnostních aliancí vycházejících z koncepce demokratického míru. Čím širší bude antiteroristická koalice, tím pevnější budou předpoklady diplomatického úspěchu, tím více se zúží i prostor pro to, aby globální teroristé zneužívali tíživou situaci jedné miliardy muslimů.

Hrozba nekonvenčního terorismu

Hrozba použití ZHN proti USA je spojena se dvěma základními okruhy otázek, které můžeme pracovníě nazvat jako technokratické a politické.

a) V oblasti technokratické jde o následující:

- ☐ Přístup k technologiím. I v této oblasti se potvrzuje obecný trend nástupu nestátních činitelů – nelze vyloučit, že i teroristické skupiny by se mohly zmocnit technologií zneužitelných pro výrobu ZHN, a to tím spíše, že řadu informací lze zjistit i na internetu.
- ☐ Možnosti výroby chemických a biologických ZHN. Každý, kdo je chce použít, si musí ujasnit následující základní otázky:

- Jaké jsou cíle, na které chce udeřit: jde zejména o to, zda budou vybrány cíle politického, nebo hospodářského významu, zda se udeří na administrativní budovy nebo na velké sídelní celky. To by pro teroristy nebyl žádný velký problém – už načasování úderů dne 11. 9. 2001 ukázalo, že vůdcové teroristických organizací dokáží své akce plánovat tak, aby měly velmi silný dopad na psychiku zasaženého národa.
- Typ látky, kterou přitom použije. Z arzenálu chemických zbraní se jako nejdostupnější jeví látky používané v průmyslu a zemědělství: insekticidy, herbicidy, pesticidy a další. V arzenálu biologických zbraní pak je nejsnadnější přístup k látkám, jež vedou k epidemickým onemocněním. Může přitom jít o onemocnění přenášena z člověka na člověka (nejčastěji se hovoří o neštovicích) nebo ze zvířete na člověka. Zcela největší obavy vyvolává antrax.
- Způsob jejího použití, přičemž je třeba vyřešit zejména otázku přepravy ZHN na cíl. Jednou z možností je, že za pomoci aerosolu se vytvoří toxický mrak, druhou možností je šíření chemických látek stejným způsobem jako v zemědělství.
- Vytvoření výrobní infrastruktury, což vždy představuje nejtěžší úkol. Jeho naplnění závisí na třech hlavních podmínkách: vědeckotechnická kvalifikace, finanční prostředky, náběh výroby. První podmínka není velkou překážkou – teroristé mohou již mít pod svou kontrolou potřebný počet vědců, nebo je mohou koupit z řad vědeckých pracovníků vyspělých zemí. Také druhou by teroristé dnes mohli splnit, ale mezinárodní opatření v bankovním sektoru budou jejich přístup k penězům stále více znesnadňovat. Nejnáročnější je třetí podmínka, a to zvláště u výroby chemických zbraní, kde je potřeba větších prostorů a ty jsou dnes snadno zjistitelné a také zasažitelné ze vzduchu.

Pokud jde o možnosti výroby jaderných zbraní, prvním předpokladem je získání štěpného materiálu. Muselo by jít buď o několik desítek kilogramů plutonia nebo vysoce obohaceného uranu. Další úskalí je spojeno se samotnou výrobou bomby – čím jednodušší bomba je, tím větší je potřeba štěpného materiálu. Každý radioaktivní materiál přitom lze na větší či menší vzdálenost zjistit. A stejně tak lze nalézt místo, kde probíhá štěpná reakce. Z těchto důvodů se např. F. Heisbourg domnívá, že cesta k výrobě jaderné bomby je „velmi složitá, nákladná a zdoluhavá“... a pravděpodobnost, že by se to teroristům v dohledné době podařilo, označuje jako „velmi slabou“ [19].

Naproti tomu za velké nebezpečí považuje hrozbu rozptýlení radioaktivních látek, jež by mohlo být poměrně jednoduché – stačí k tomu např. radioaktivní hořlaviny, kobalt, jaderný odpad, cesium 137 a další izotopy stroncia. Ty pak mohou být rozšířeny buďto klasickou explozí nebo např. cestou náklady pitné vody.

b) V oblasti politické jde zejména o motiv případného úderu za použití ZHN. Ten se může pohybovat mezi dvěma krajnostmi: poslední výzva k vynucenému dialogu, nebo zoufalý ničivý čin toho, kdo se cítí být zahnán do kouta a zasazuje poslední, předsmrtný úder.

Úder za použití ZHN jakožto poslední výzva k vynucenému, třeba i nepřímému dialogu by mohl přijít za situace vyznačující se dvěma základními skutečnostmi:

- Teroristé by získali přístup k ZHN a vyřešili by i otázku jejich přepravy na cíl.
- Nadále by se takřikajíc stahovala smyčka kolem teroristických organizací, přičemž by se používaly nejen vojenské, ale i politické, diplomatické, finanční, ekonomické

a psychologické nástroje. To znamená v podstatě pokračování dosavadní taktiky, kdy po operaci Trvalá svoboda následovaly další dílčí operace, z nichž některé jsou i tajné, ale o to účinnější.

Poslední předsmrtný úder by mohl přijít za situace vyznačující souběhem následujících okolností:

- ❑ teroristé by se dokázali zmocnit ZHN a vymyslet i způsob jejich přepravy na území USA,
- ❑ USA by v ničem nezměnily svoji dosavadní politiku: nadále by nečinně přihlížely Šarounovu postupu v izraelsko-palestinském konfliktu, pokračovaly by v podpoře rýjádského režimu, pokračovaly by v ničení prosádámovsky zaměřených islamistických sil v Afghánistánu a v Pákistánu (byť prostřednictvím prezidenta Pervíze Mušarafa), a zároveň s tím by nadále pokračovala vojenská okupace Iráku při využívání vojenských základen v Saúdské Arábii a v Ománu.

Dílčí závěr k hrozbě nekonvenčního terorismu tedy může znít, že relativně nejméně překážek mají teroristé na cestě ke získání biologických zbraní, ty by pro ně dnes mohly být nejzajímavější.

Biologický terorismus tedy lze považovat za největší a nejpravděpodobnější hrozbu nekonvenčního terorismu. Biologická zbraň v rukou teroristů je zbraní masového rozkladu, protože by mohla vyvolat epidemie a strach obyvatelstva zasaženého např. velkým úhynem hospodářských zvířat, otrávením zdrojů pitné vody, nemocemi či dokonce úmrtími svých blízkých.

Vojenské souvislosti boje proti globálnímu terorismu

1. Hlavní priority vojenské strategie USA před 11. 9. 2001

Bushova administrativa položila již před 11. 9. 2001 hlavní důraz na šest dlouhodobých transformačních cílů pro bezpečnostní strategii USA [20].

- ❑ obrana národního území (homeland defence) a ostraha základen v zámoří,
- ❑ projekce ozbrojené síly na vzdálená válčiště,
- ❑ schopnost úspěšně ničit cíle, které mají strategický nebo symbolický význam pro nepřátele USA, zejména pak na jeho útočiště a dát jim najevo, že žádný kout světa není dost daleko, žádná hora dost vysoká, žádný bunkr dost hluboký na to, aby mohli uniknout náležitému trestu,
- ❑ zajištění bezpečnosti informačních a komunikačních systémů,
- ❑ vývoj a užívání nejmodernějších technologií nezbytných pro vedení kombinovaných pozemních operací,
- ❑ ochrana kosmického prostoru a zejména potenciálu USA, který tam je umístěn.

2. Operace Trvalá svoboda

Všechny vojenské schopnosti spojené s výše uváděnými šesti dlouhodobými cíli byly plně aktivovány během operace Trvalá svoboda, která byla nazvána první velkou válkou 21. století.

Konkrétní podoba vojenské odpovědi na teroristické útoky byla dána především odlehlostí Afghánistánu, který je navíc kontinentální zemí, kde není možné vyloďení, je velmi hornatý, rozlehlý (větší než např. Francie) a má velmi drsné podnebí. Tyto důvody hovořily v neprospěch invazní operace, která by mohla skončit podobným neúspěchem, jaký v minulosti zažila Velká Británie nebo SSSR. Vyzněly naopak ve prospěch rychlé a intenzivní akce, do které byly nasazeny jednotky letectva, námořní pěchoty a speciálních sil.

Hlavními údernými nástroji při této operaci byly dva druhy munice: přesně naváděné bomby JDAM (joint direct attack munition), shazované z bombardérů letících ve výškách nad 20 km, a současně s nimi pak z ponorek odpalované řízené střely s plochou dráhou letu (SLCM – sea-launched cruise missiles). Cílem jejich úderů se stala vojenská zařízení – letecké základny, protivzdušná obrana, výcvikové tábory a další vojenské objekty. Jejich ničivé účinky byly využity především proti vojenským cílům, ve srovnání s leteckou operací Spojená síla v roce 1999 se výrazně omezil počet zničených civilních zařízení a zmařených životů bezbranných civilistů.

Dalším klíčovým systémem se staly bezpilotní prostředky – UAV (unmanned aerial vehicle). V kategorii průzkumných prostředků byly nasazeny systémy Hawk, které dokázaly úspěšně nahradit pilotované průzkumné letouny U 2. V kategorii útočných zbraní pak velký nástup zaznamenaly systémy Predator. Jejich verze A v Afghánistánu úspěšně zastupovala pilotované letouny A-10 Fairchild. Nesla a odpalovala protitankové řízené střely Hellfire. Jejich verze B může po dobu 24 až 26 hodin operovat ve výšce 20 000 m a je schopna nést a po zjištění cílů i odpalovat celkem 14 PTRS.

Operace Trvalá svoboda byla prvním, ne však posledním krokem na cestě k „dokončení globální války proti terorismu“ [21]. Proto také zůstal zachován význam všech šesti priorit dlouhodobé strategie USA, a navíc bylo rozhodnuto, že v dalších pěti letech budou náklady na tyto priority výrazně stoupat. V případě obrany vlastního území a vojenských základen v zahraničí to bude nárůst o 47 %, v programech umožňujících represí případných agresorů o 157 %, u projekce síly o 21 %, ochrana informačních sítí má slíben nárůst investic o 28 %, investice na využití informačních technologií ke zdokonalení součinnosti jednotlivých druhů ozbrojených sil vzrostou o 125 %, a výdaje na zabezpečení kosmických systémů narostou o 145 % [22].

Vojenská strategie USA tak bude spočívat na tzv. **nové triádě**, kterou tvoří početně zredukováné útočné jaderné zbraně, vyspělé konvenční vojenské schopnosti a celý systém nových druhů obrany (obrana opírající se o balistické obranné řízené střely, obrana spočívající na řízených střelách s plochou dráhou letu, kosmická obrana a kybernetická obrana) [23].

3. Operace Irácká svoboda

V návaznosti na předchozí tři (Pouštní bouře 1991, Spojená síla 1999 a Trvalá svoboda 2001) se tato operace zaměřila především na využití zdrcující vzdušné převahy. Již v den zahájení války ministr obrany USA vyhlásil, že údery budou mít „sílu a rozsah, jaké nebyly nikdy předtím k vidění“ [24]. Do akce bylo zapojeno 1800 letounů, které denně uskutečnily v průměru tisíc vzletů. Hlavními údernými nástroji byly ze země a z moře odpalované řízené střely, přesně naváděné bomby a nebrzděné bomby. Celkem jich bylo shozeno nebo odpáleno 30 000, což je stejný počet jako během operace Spojená síla v roce 1999, ta ale trvala třikrát delší dobu než operace Irácká svoboda. K přímé podpoře pozemních vojsk byly nasazeny i čtyři bezpilotní letouny Predator.

Soustředěním obrovské převahy nejvyspělejší techniky se dosáhlo zatím nejpůsobivějšího uskutečnění strategie „shock and awe“ zaměřené na údery, které zcela zničí obranný i útočný potenciál nepřítele a ochromí jeho vůli k odporu. Cílem těchto úderů se staly především jednotky irácké armády, komunikační centra a infrastruktura Saddámovy režimu. Výsledkem bylo rychlé zhroutení irácké armády, nečekaně snadný průběh pozemních bojů a rychlý pád zločineckého diktátorského režimu. Jedním ze základních imperativů této operace bylo co nejvíce snížit počet mrtvých na straně iráckého obyvatelstva. Údaje americké administrativy hovořily o počtu 7000 [25].

Ukázala se však i odvrácená strana působivého úspěchu. Znovu se totiž potvrdilo, že všude, kde je velká převaha, tedy disymetrie, tam se otevírá i prostor pro asymetrii. Největším problémem po oficiálním ukončení operace se stalo pokračování bojů v podobě asymetrické gerilové války, ve které se nedodrží žádná pravidla, napadá se ze zálohy, nastražují se klamné cíle a léčky. Irácká zkušenost nasvědčuje, že právě asymetrické války budou největším úskalím tzv. projekce síly (force projection) na velkou vzdálenost na počátku 21. století.

Závěrem

Terorismus představuje spolu se šířením ZHN a s činností diktátorských režimů tzv. problémových států (rogue states) nejvážnější bezpečnostní hrozbu postkonfrontačního období. Při snaze o její eliminaci se zvyrazňují rozdíly mezi USA a jejich evropskými spojenci, a to ve třech směrech.

Jde především o vojensko-technické zaostávání, jehož podstatou je skutečnost, že USA dnes jsou jediným státem NATO, který může vést nejnáročnější bojové operace, tedy operace na velkou vzdálenost. USA mají jako jediný stát na světě k dispozici všech pět k tomu nezbytných nástrojů: moderní letouny, letadlové a vrtulníkové lodi, přesně naváděné bomby a řízené střely, početné týmy speciálních sil a dokonale zajištěné systémy utajeného spojení. Nadále přetrvává i vojensko-ekonomický schodek – USA vyčleňují na obranu 2,8 % svého celkového rozpočtu, zatímco průměr jejich evropských spojenců činí pouze 1,41 %. Ve výdajích na hlavu je rozdíl ještě výraznější: 1029 ku 323 euro. V případě dalšího zaostávání by význam a vliv Evropy mohl poklesnout i v politické oblasti a pro USA by pak vytváření krátkodobých, účelových koalic podle měnících se potřeb mohlo být výhodnější než trvalá aliance.

V neposlední řadě existují i bezpečnostně-politické rozdíly. Sílí obavy, že další rozšiřování vojenské a ekonomické propasti (gap) by mohlo mít závažné důsledky i v politické sféře – mohlo by v očích USA snížit význam Evropy jako jejich strategického spojence. EU se zatím nedokázala dobrat k jednotné zahraniční a bezpečnostní politice. To omezuje její ambice v současném globalizovaném světě, ale zároveň to vyhovuje zájmům USA, zejména pak administrativy vzešlé z voleb v roce 2000. Její důraz na umělé rozdělení Evropy na starou a novou měl nepříznivé dopady, protože jediným kritériem jeho autora – ministra obrany USA – byla podpora okamžitých amerických zájmů v přístupu k problému Iráku. Střednědobé a dlouhodobé důsledky takového přístupu k Evropě ale mohou být zcela jiné. Důkladně prověří, do jaké míry může upřednostňování vojenských nástrojů bezpečnosti být úspěšné tvář v tvář terorismu a šíření ZHN jako dvěma nejvážnějším a nejnaléhavějším hrozbám začátku 21. století. Ukáží také, zda je možné uplatňovat unilateralismus takřkajíc od začátku až do konce, tedy od vojenského svržení diktátorského režimu až po naplnění všech úkolů v procesu nation building.

Závažnost hrozby terorismu se na konci r. 2003 výrazně projevila v další významné členské zemi, v Turecku. Volba britského konzulátu a zámožné čtvrti nasvědčuje, že šlo o to pomstít se nejvýznamnějšímu spojenci USA v irácké válce. Teroristé však neudeřili na jeho území, vybrali si zcela jiný stát. A to ne ledajaký – vycházeli z toho, že Turecko je nenahraditelným strategickým spojencem USA v oblasti Blízkého východu a na jižním křídle NATO. Navíc má druhou nejpočetnější armádu v celém NATO a přes jeho území má vést ropovod a plynovod Baku – Tbilisi – Ceyhan, strategický projekt přepravy surovin z postsovětských zakavkazských republik směrem na západ.

Opětovně se tak potvrdilo, že boj proti terorismu nelze vést jako klasickou válku mezi státy či koalicemi s jasně vymezenými bitevními liniemi. Terorismus totiž neuznává žádné hranice a funguje jako mrak nebo jako mlhovina. Ránu, kterou dostane na jednom místě (před dvěma lety v Afghánistánu, v r. 2003 v Iráku), vrací někde zcela jinde, konkrétně v Turecku. Výstižně to hodnotí Alyson Bailes v ročence Stockholmského ústavu mírových studií, když varuje, že na silová, vojenská řešení reagují teroristé tím, že jejich příští úder jsou ještě násilnější. Na jejich úder v Turecku už nelze odpovídat stejně jako v případě Afghánistánu nebo Iráku. Nebude možné označit Turecko za líheň teroristů a poté tam vojensky zasáhnout. Naopak bude nutné opatrně a trpělivě rozplétat síť teroristických organizací.

Poznámky:

- [1] Pascal BONIFACE. „De l'usage de la force.“ *L'Année stratégique* 2004. Paris, L'Etudiant, p. 33.
- [2] Graham EVANS. *Dictionary of International Relations*, s. 565-566.
- [3] Pascal BONIFACE. *Les guerres de demain*. Paris: Seuil, 2002, s. 21.
- [4] Tento výraz použil Francois Heisbourg k označení závažnosti teroristického útoku z 11. 9. 2001 a jeho možných důsledků pro světovou ekonomiku. Domnívá, že bude následovat ještě větší celosvětová recese než po válce v Perském zálivu. Blíže viz: F. HEISBOURG. „De l'après – guerre froide a l'hyperterrorisme.“ *Le Monde* 13. 9: 2001.
- [5] Citováno podle Steven SIMON and Daniel BENJAMIN. „The Terror.“ *Survival*, Volume 43, Number 4 Winter 2001, s. 13.
- [6] Ebadi CHIRINE. „La paix du monde passe par les droits de l'homme.“ *Le Monde*, 13. 10. 2003.
- [7] „Arabs and America.“ *The Washington Post*, 12. 10. 2001
- [8] Stanley HOFFMANN. „Clash of Globalizations.“ *Foreign Affairs*, Volume 81 No. 4, July/ August 2002, s. 112.
- [9] ASMUS, Roland. „Rebuilding Atlantic Alliance.“ *Foreign Affairs*. Volume 82 No.5, s. 20-31.
- [10] Stanley HOFFMANN. „Clash of Globalizations.“ *Foreign Affairs*, Volume 81 No. 4. July/August 2002, s.104.
- [11] Steven SIMON and Daniel BENJAMIN. „The Terror.“ *Survival*, Volume 43, Number 4 Winter 2001, s. 10.
- [12] William PFAFF. „Would-Be Allies Use U.S. War on Terrorism for Their Own Ends.“ *International Herald Tribune*, 24. 9. 2001.
- [13] Jim HOAGLAND. „America Can No Longer Decide to Opt Out of Global Conflict.“. *International Herald Tribune*, 25. 9. 2001.
- [14] Naomi KLEIN. „Les sondeurs d'opinion ne font pas de bons généraux. Le nouveau désordre mondial.“ *Supplément du Monde* 27. 9. 2001., s. X.
- [15] Blíže viz Claire TRÉAN. „Les recommandations de M. Chirac a M. Bush.“ *Le Monde*, 29. 5. 2002.
- [16] Citováno podle Gerard BAKER. „Liberty's Triumph.“ *The Financial Times*, 23. 12. 1999
- [17] G. John IKENBERRY. „American Grand Strategy in the Age of Terror.“ *Survival*, Volume 43, Number 4 Winter 2001, s. 25.
- [18] Tamtéž, s. 29
- [19] Francois HEISBOURG. *Hyperterrorisme: la nouvelle guerre*. s. 133.
- [20] Blíže viz Donald H. RUMSFELD. „Transforming the Military.“ *Foreign Affairs* May/June 2002, s. 26.
- [21] General Richard B. MYERS. „Six Months After: The Imperatives of Operation Enduring Freedom.“ *RUSI Journal*, April 2002, s.10.
- [22] Tamtéž.
- [23] Donald H. RUMSFELD. „Transforming the Military.“ *Foreign Affairs* May/June 2002, s. 29.
- [24] www.defenselink.mil/news/Mar2003/to3202003_to320sd.html.
- [25] *USCENTAF report*, 30 April 2003, p. 3.